

۵

ارزیابی رویکرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال راهبردهای بزرگ جهانی

محمد خوش هیكل آزاد^۱

درجه مقاله: علمی

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۱۲/۰۵

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۶/۱۴

^۱. کارشناس ارشد مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، تهران، ایران. mohazad2015@yahoo.com

چکیده

همان‌طور که کشورها خود را در یک دنیای در حال گذار می‌بینند که در آن قدرت‌های بزرگ در حال ترسیم راهبردهای بزرگ خود جهت شکل‌دادن به آینده سیاست بین‌الملل هستند، محیط راهبردی ایران نیز غیرقابل پیش‌بینی‌تر و نامطمئن‌تر می‌شود و کشور را با چالش‌هایی روبرو می‌سازد که نهادها و ساختارهای سنتی برای توجه و تمرکز بر آنها به‌خوبی مجهز نیستند. لذا این مقاله با روش تحقیق توصیفی - تحلیلی در صدد کشف جوهره تغییرات جدید در نظم در حال گذار جهانی جهت ارائه رهنمون برای ترسیم سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در یک محیط منطقه‌ای و جهانی غیرقابل پیش‌بینی است. سؤال اصلی این مقاله این است که در دنیای در حال گذار، محرک‌های اساسی و بلندمدت که به سیاست خارجی ایران شکل می‌دهند، کدامند؟ فرض مقاله حاضر این است که مهم‌ترین محرک سیاست خارجی ایران راهبردهای بزرگ جهانی قدرت‌های بزرگ چون سیاست "آسیا محوری" آمریکا و ابتکار "کمربند راه" چین می‌باشند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که آمریکا با اتخاذ راهبرد بزرگ چرخش به سوی آسیا در سال ۲۰۱۱ و چین با اتخاذ راهبرد بزرگ کمربند راه در سال ۲۰۱۳ در صدد ایجاد تغییر، تثبیت و حفظ نقش و رهبری خود در صحنه جهانی و شکل‌دهی به سیاست‌های جهانی با استفاده از شبکه در هم تنیده ابزارهای اقتصادی و نظامی هستند؛ بنابراین رویکرد سیاست خارجی ج.ا.ا باید ترکیبی، متوازن، پویا و هوشمند و در جهت احیای تمدن اسلامی - ایرانی و با اولویت همگرایی میان آسیای شرقی و غربی باشد.

• واژگان کلیدی

راهبردهای بزرگ جهانی، محیط راهبردی، رویکرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، سیاست آسیا محوری، ابتکار کمربند راه.

سیاستمداران و اندیشمندان، قرن ۲۱ را قرن پاسیفیکی آمریکا و یا قرن و هزاره آسیا و عصر چین یا دوره گذار پساآمریکایی نامیده اند؛ که در آن آمریکا به عنوان یک قدرت بزرگ در کنار چین به عنوان یک قدرت در حال ظهور بازیگران اصلی صحنه سیاست بین‌الملل می‌باشند. در تحلیل محیط نوین راهبردی در جهان در حال گذار، با تحولاتی در دو سطح بین‌المللی و داخلی مواجه هستیم. در سطح جهانی با جهانی شدن (و یا جهانی سازی)، انقلاب اطلاعات، وابستگی متقابل پیچیده، توزیع قدرت^۱ در میان کنش‌گران غیر دولتی و جابجایی قدرت^۲ و نیز در سطح داخلی آمریکا با افول نسبی توان اقتصادی و قدرت برتر نظامی و در چین با عروج قدرت نسبی اقتصادی و نظامی به عنوان یک قدرت بزرگ جهانی مواجه هستیم. نکته مهم این است که به نظر می‌رسد تا سال ۲۰۳۰ هیچ کشوری قدرت هژمون نبوده و شاهد اوج‌گیری دیگر کشورها نیز خواهیم بود. در یک جهان در حال گذار، شاهد صعود و ارتقا جایگاه شرق آسیا به عنوان پویاترین منطقه جهان و تاریخ ساز در قرن ۲۱، بحران اقتصادی آمریکا (و افول سهم جهانی آن از ۷۰ درصد در سال ۱۹۴۵ به ۲۰ درصد در سال ۲۰۳۰)، قدرت توزیع شده، جابجایی قدرت و تله توسیدید^۳، خیزش چین به عنوان یک قدرت جهانی و برتر از آمریکا و اروپا در سال ۲۰۴۵، افزایش وابستگی متقابل در اقتصاد جهانی (آمریکا و چین با یک چهارم جمعیت جهان و یک سوم اقتصاد جهان و یک پنجم تجارت جهان)، و سیالیت محیط راهبردی هستیم (Azad, 2018a). این در حالی است که در این ارتباط، قدرت‌های متوسط نیز در مناطق مختلف به ایفای نقش می‌پردازند.

با توجه به آنچه گفته شد، سؤال اصلی این مقاله این است که در یک دنیای در حال گذار، که مشخصه آن بازگشت رقابت قدرت‌های بزرگ، ظهور قدرت‌های متوسط و شکل‌گیری یک محیط راهبردی غیرقابل پیش‌بینی و نامطمئن است، مهم‌ترین محرک‌های اساسی و بلندمدت که به سیاست خارجی ایران شکل می‌دهند، کدامند؟ فرض تحقیق حاضر این است که مهم‌ترین محرک سیاست خارجی ایران راهبردهای بزرگ جهانی قدرت‌های بزرگ چون سیاست "آسیا محوری" آمریکا و ابتکار "کمر بند راه" چین می‌باشند.

¹. Power Diffusion

². Power Transition

³. Thucydides Trap

۱- پیشینه پژوهش

ولی گل محمدی و حمیدرضا کریمی (۱۴۰۱) در مقاله "الزامات سیاست خارجی ایران در جهان پساغربی؛ از تنهایی راهبردی تا استقلال استراتژیک" در چارچوب نظریه "خودمختاری راهبردی"^۱ که "استقلال راهبردی" ترجمه شده است، معتقدند در شرایط گذار نظام بین الملل که مشخصه اصلی آن بازتوزیع قدرت، ثروت و بازنویسی قواعد بین الملل است، تنهایی استراتژیک نه یک مزیت نسبی بلکه یک تهدید بالقوه علیه منافع راهبردی ایران است؛ لذا تنوع بخشی به رویکردهای ژئوپولیتیکی سیاست خارجی و چندجانبه‌گرایی از طریق متوازن‌سازی روابط با آسیا، ائتلاف‌سازی بر مبنای مسائل نوظهور و... ضروری است.

محمد رضا بهرامی (۱۴۰۲) گفتمان پیشنهادی خود را "خودمختاری راهبردی" به همراه رویکرد متعادل در منازعات دیگر طرف‌ها^۲ نامیده است. از نگاه وی خودمختاری راهبردی یعنی عدم انزوا، مستقل بودن، عدم دشمنی ذاتی با هیچ کشور یا ائتلافی از کشورها (به استثنا رژیم صهیونیستی)، تعامل با همه قطب‌ها، برخورداری از یک سطح خاصی از توانمندی بازدارندگی و لزوم احیای تمدن ایرانی-اسلامی. این دو نگاه با روش پیشنهادی اندیشمندان هندی مبنی بر اتخاذ سیاست "خودمختاری" در برابر قدرت‌های بزرگ مشابه می‌باشد.

نعمت اله مظفرپور (۱۴۰۱) در کتاب "تناسب و تدریج؛ بایسته‌های سیاست خارجی در گام دوم/انقلاب اسلامی" طرح جامع خود را "سیاست خارجی مقاومتی" و لزوم عبور از دایره خبیثه تحریم، تورم و امنیتی کردن ایران توسط غرب می‌داند. همچنین، ثقفی و احدی سیاست "نگاه به شرق"^۲ را با تأکید بر توازن و عدم نفی غرب، و دکتر لاریجانی دکترین "ام القری"^۳ را مطرح کرده‌اند.

بالزاک و رمضان البان (2019) در کتاب "راهبرد بزرگ مقایسه‌ای؛ یک چارچوب و چند مورد" در خصوص راهبرد بزرگ ایران در قالب نظریه واقع‌گرایی نئوکلاسیک معتقدند که دو مکتب فرهنگی و ایدئولوژیک یا خط امام^۴ و دیگری با تأکید بر ساختار بین‌المللی یا خط

^۱ Strategic Autonomy

^۲ ر.ک. به ثقفی عامری، ناصر. احدی، افسانه. (۱۳۸۷). "ایران و سیاست نگاه به شرق". تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.

^۳ ر.ک. فیرحی، داود. ۱۳۹۱. نظام سیاسی و دولت در اسلام. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) و گروه نویسندگان. مقالاتی در سیاست خارجی. ۱۳۶۴. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

^۴ Conservative

پیشرفت^۱ مؤثر و در تقابل با یکدیگر می‌باشند. سیاست توازن یا عدم تعهد و "استقلال ایران" هم تغییری نکرده است؛ ولی جامعه ایرانی جای خود را به امت اسلامی داده است. با بررسی ادبیات فوق، نوآوری مقاله حاضر، تمرکز بر تاثیر راهبردهای بزرگ جهانی بر جهت‌گیری سیاست خارجی ایران و ارائه توصیه‌ای راهبردی و سیاستی است که کمتر در مورد آن ادبیات تولید شده است.

۲- چارچوب مفهومی

مفهوم راهبرد بزرگ: راهبرد بزرگ نقشه راه مفهومی و سیاست‌گذاری کلان می‌باشد که به دنبال ترکیب، ادغام و یک‌پارچه‌سازی اهداف^۲، روش‌ها^۳ و ابزارهای^۴ قدرت ملی در راستای سیاست، امنیت و منافع ملی و "تغییر هدفمند نظم موجود میان دو یا چند پدیده هوشمند و یا تهدیدات خارجی" (Tata, 2022: 1) (لیتون، ۱۳۹۸، ۵۳-۲۶) است. راهبرد معمولی بیشتر بر یک ابزار خاص متمرکز است، مثل راهبرد نظامی؛ اما راهبرد بزرگ از ابزارهای دیپلماتیک، اطلاعاتی، نظامی و اقتصادی بهره می‌برد. افق راهبرد محدود به جنگ است؛ اما راهبرد بزرگ فراتر از جنگ و به صلح پس از آن می‌اندیشد، تا با ترکیب و نظارت بر ابزارها، آسیبی بر صلح در آینده وارد نشود. از منظری دیگر، راهبرد بزرگ نه لزوماً پس از جنگ که در زمان صلح هم نقش کلیدی دارد و سیاستمداران در سطوح عالی با اجماعی وسیع در جهت اهداف دولت به طراحی آن می‌پردازند (Martel, 2015: 339-340). به عبارتی دیگر راهبرد بزرگ فرایندی اتمام‌ناپذیر است و صرفاً در مواقع بحرانی مطرح نمی‌شود و توازنی میان اهداف با سیاست‌ها و ابزارها برقرار می‌کند و منافع درازمدت را در همه ابعاد سیاست و دکتترین در حوزه عملیات و تاکتیک دنبال می‌کند.

محیط راهبردی جدید: محیط راهبردی در سطوح جهانی و منطقه‌ای دستخوش تغییرات و تحولات چشم‌گیری شده است. جهانی‌شدن^۵ امری اجتناب‌ناپذیر است و واحدهای سیاسی بویژه قدرت‌های بزرگ در صدد جهانی‌سازی^۶ و بهره‌برداری از این روند بنفع خود در صحنه

1. Progressive

2. Ends

3. Ways

4. Means

5. Globalism

6. Globalization

شطرنج سیاسی جهان می‌باشند. به عبارتی دهکده جهانی در حال شکل‌گیری است و تئوری‌های مختلفی چون دوفضایی شدن جهان^۱ برای نمونه در حوزه فضای فیزیکی و مجازی یا اینترنت مطرح شده است در این باره، ظریف و همکاران معتقدند که پیوستگی و وابستگی متقابل اقتصادی و امنیتی، چندمرکزی‌شدن نظم اقتصادی، پیدایش قدرت‌های نوظهور، تمهید مقدمات جابجایی قدرت، مرکزیت‌زدایی از جغرافیای قدرت در جهان غرب و اقیانوس اطلس و ورود جهان غیر غربی به مدار قدرت نظام بین‌الملل، تکوین نهادهای بین‌المللی و منطقه‌ای جدید، نقش آفرینی مولفه‌های دینی، فرهنگی و هویتی و رواج و تثبیت بخش قابل توجهی از هنجارهای نوین، تعدد، تکثر و تنوع کنشگران و نیروهای اثرگذار در معادلات بین‌المللی و مانند آن، نشان می‌دهد که نظام بین‌الملل چند بعدی، سیال، پیوندی و چند لایه است (ظریف و همکاران، ۱۳۹۵، ۱۲-۱۱، ۳۱۶، ۷۸-۶۵).

بنابراین، قدرت در معنای جدید تنها قدرت سخت نیست و شامل قدرت نرم و حتی ترکیب ایندو و شکل‌گیری قدرت هوشمند می‌شود. برای نمونه آمریکا در اجرای راهبرد بزرگ خود از همه ابزارهای قدرت که ترکیبی از قدرت سخت، نرم، هوشمند و حتی قدرت تیز^۲ که قدرتی تهاجمی و در جهت تحمیل ایده‌های ارزشی خود است، غفلت نکرده است. در این باره کر و وایزمن معتقدند که گذار از تمرکز بر قدرت نظامی سنتی به سایر ابعاد نوظهور قدرت، مشخصه‌های فرهنگی، معنایی، هنجاری، گفتمانی (کر و وایزمن، ۱۳۹۲، ۵) موضوعیت و اصالت یافته که می‌توان از آن به عنوان "چرخش معنایی" در روابط بین‌الملل سخن راند. از این منظر می‌توان قدرتهای نوظهور را به دو طیف قدرتهای نوظهور اقتصادی و قدرت‌های نوظهور معنایی تقسیم کرد. جمهوری اسلامی ایران به دلیل برخورداری همزمان از مولفه‌های قدرت و مستقل نظامی و اقتصادی به موازات قدرت معنایی و گفتمانی، موقعیت و نقش متمایزی دارد (ظریف و همکاران، ۱۳۹۵، ۲۲۰-۲۱۹، ۳۲۰ و ۱۳۵).

لذا با توجه به این تحولات، راهبرد بزرگ نیازمند رهبری است که انواع آن را به رهبری معامله‌گر، کاریزما و تحول‌گرا تقسیم‌بندی نموده‌اند. جوزف نای رهبری را صرفاً یک تطابق معمولی با شرایط و یا محیط جدید راهبردی تعریف نمی‌کند. وی معتقد است رهبر باید یک تغییر اساسی در راهبرد بزرگ کشور ایجاد کند (Nye, 2006: 139-140). رهبر با عمل کردن و

۱. ر.ک. برای مطالعه بیشتر به عاملی، سید سعید رضا (۱۳۹۵). *مطالعات جهانی شدن: دو فضایی شدن‌ها و دو جهانی شدن‌ها*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

۲. Sharp

نمونه بودن و به طور مؤثری هدایت کنشگران از درون^۱ و نه از پشت سر^۲ در صدد ایجاد تغییر می‌باشد. استرویه رهبری را در عصر پیچیدگی‌ها و لزوم تطابق‌ها، "کارکردگرایانه" تعریف می‌کند، که حکایت از اهمیت نقش رهبری در طراحی راهبرد بزرگ دارد (Struye, 2019).

۳- راهبرد بزرگ آمریکا؛ چرخش به سوی آسیا 2011

۳-۱- اهداف

راهبرد بزرگ "چرخش به سوی آسیا"^۳ یا "توازن مجدد"^۴ در سال ۲۰۱۱ توسط اوباما رئیس جمهور وقت آمریکا اعلام شد. سه گزارش مهم و اساسی بیکر - همیلتون در سال ۲۰۰۶، وطن‌پرستی پیشرفت و ابتکار فنیکس در سال ۲۰۰۸ (Rice, S.; Campbell, K. & et al, 2008) که گزارش اولی دو حزبی بود، محیط نوین راهبردی را با طرح اهمیت شرق آسیا و لزوم حرکت پس از یک دهه حضور در خاورمیانه توضیح داد و لزوم اتخاذ "تغییر" را برای مقامات عالی آمریکا مشخص نمود. با دگرگونی چشم‌گیر ژئوپولیتیک و ژئواکونومیک در دو سطح جهانی و داخلی، دستگاه اداری اوباما مجبور شد تا تفکر راهبردی خود را از یک چین ضعیف به یک چین قوی تغییر دهد (Zhao, 2008, 26). در این ارتباط، جهان در حال گذار همواره از مباحث مهم اندیشمندان در حوزه روابط بین‌الملل بوده است (ظریف، سجادپور و مولائی، ۱۳۹۵، ۳۲۴-۱؛ Zakaria, 2011: 129; Nye & Welch, 2014: 57-65).

در حوزه ژئواکونومی در برابر خیزش اقتصادی چین شاهد کاهش نسبی اقتصادی آمریکا هستیم. بحران اقتصادی ۲۰۰۸ آمریکا (Clinton, January 29, 2013)، از دست دادن شغل‌ها، افول استانداردهای زندگی در بخش‌هایی از آمریکا و از دست رفتن نفوذ آمریکا در خارج کشور، ظهور دیگران، عدم قدرت هژمون (آمریکا) تا ۲۰۳۰ (National Intelligence Council,) 2012)، برتری اقتصاد چین در برابر آمریکا در سال ۲۰۱۴ از جهت شاخص تولید ناخالص داخلی حسب قدرت برابری خرید (Campbell, 2016: 47)، افت ۲۵ درصدی اقتصاد آمریکا و فقط کسب 20 درصد از کل قدرت جهانی تا ۲۰۳۰، برتری آسیا تا 2030 از هر دوی آمریکای شمالی و اروپا از جهت قدرت جهانی و پیشی گرفتن شاخص قدرت چین از اروپا در مدت کوتاهی در دهه

1. Onshore Balancing

2. Offshore Balancing

3. Pivot

4. Rebalance

های آتی و تا سال ۲۰۴۵ از آمریکا (Binnendijk, 2014: 4-11, 20-26, 205-206) از جمله این شواهد است. شایان ذکر است در اسناد دست اول آمریکا مکرراً به خیزش صلح‌آمیز چین به‌عنوان یک قدرت بزرگ (Clinton, November 29, 2012) اشاره شده است و معنای آن این است که این خیزش به نحوی باید مدیریت شود تا دو قدرت آمریکا و چین در "تله توسیدید" گرفتار نشوند و البته به نحوی که رهبری و برتری آمریکا حفظ شود.

در این راهبرد بزرگ توجه عمده از خاورمیانه به شرق آسیا کشیده شد (Azad, 2016). در اسناد بالادستی آمریکا در دوره ریاست جمهوری اوباما، رقابت با چین به‌عنوان یک تهدید مطرح بود که در اواخر دوره ی وی به رقابت استراتژیک قدرت‌های بزرگ کشیده شد (NSS, 2022). در دوره ترامپ و بایدن، روسای جمهور آمریکا، تهدید چین به‌عنوان رقیب استراتژیک و مسئله تایوان، که در دوره اوباما بیشتر مسئله دریای جنوبی چین مطرح بود، پررنگ‌تر شد. در این دوره‌ها راهبرد بزرگ تغییری نکرد؛ اگرچه در دوره نخست ترامپ با تغییر تاکتیک مواجه ایم و در دوره بایدن زمان آن برای ۱۰ سال آینده (دوره اوباما ۲۰ سال) طی نقشه راه ۳۶۰ درجه ای و پیروزی در رقابت قرن ۲۱ عنوان شده است (NSS, 2022, 1-8; NDS, 2022, 1-4). به عبارتی از نگاه آمریکا در سطح جهانی، اقدامات و نقش چین به‌طور بالقوه کمتر غیرسازنده و بعضاً ثبات بخش ارزیابی شد؛ از این رو نیاز بود تا موازنه ای میان نقش بزرگتر جهانی برای یک چین سازنده قایل شود و در عین حال موانع و ائتلاف‌های را علیه سیاست‌های تهدید و اجبار چین علیه همسایگانش ایجاد نماید (Campbell, 2016: 328-330).

۲-۳- روش‌ها

دستگاه اداری آمریکا دنیای معاصر را همانند دنیای دیپلماسی جهانی قرن ۱۸ و ۱۹ میلادی تصور می‌کند؛ منتهی پیچیده‌تر. در دنیای معاصر قدرت‌های بسیاری حضور دارند، ولی هم وزن هم نیستند. در حالی که در قرن ۱۸ و ۱۹ میلادی ۴ تا ۵ قدرت برابر وجود داشتند. با توجه به صعود چین، موازنه قوای سنتی دچار مشکل شد؛ ولی با اصلاح اتحاد‌های دو جانبه از طریق اتفاق (کنسرت) متحدین و شرکا شکل‌دهی رفتار چین دنبال گردید. در شبکه قرن ۲۱ و بر اساس الگوی سنتی چرخ - پره^۱ متحدین و شرکا بدون اینکه مزاحمتی در مناسبات قبلی‌شان با مرکز چرخ یعنی آمریکا ایجاد گردد، مرتبط شدند. و بدین ترتیب چین خواهان

^۱. Hub & Spoke

حفظ وضع موجود و هم تجدیدنظرطلب؛ از مزایای سیستم موازنه ای جدید بهره می‌برد و در صورت مخالفت باید هزینه آن را پرداخت کند. لذا راهبرد همکاری و رقابت^۱ و عبور از تله توسیدید که در قالب "جابجایی در قدرت بدون مدیریت" موجب جنگ هژمونیک دو قدرت می‌شود، انتخاب گردید و این راهبرد در سه دوره اخیر روسای جمهور آمریکا دنبال شده است.

در روش اجرای راهبرد بزرگ، آمریکا علاوه بر موازنه قوای پیچیده به مسئله مهم رهبری (کسب توانایی با کمک دیگران) و رد هژمونی (اقدام به تنهایی) توجه نمود؛ چرا که با افول نسبی اقتصاد آمریکا، به جای هژمونی و کارکرد نظریه "ثبات هژمونیک" کیندل برگر^۲ که برای دوره پر رونق آمریکا کاربرد داشته است؛ رهبری و نظریه "واقع گرایی لیبرال"^۳ جوزف نای در بستر توزیع قدرت و جابجایی قدرت به کار گرفته شد (Nye, 2011: 218-220). در دستگاه اداری اواما اجرای همزمان همکاری و رقابت و نه مهار و تقابل^۴ رهبری "هوشمند، راهبردی و اصولی" نام گرفت (Azad, 2018a: 190). در این ارتباط حتی هژمونی نرم، هنوز بر اساس هنجارها و ارزش‌های خود حرکت می‌کند؛ در حالی که رهبری بر اهداف مشترک و اجماع‌سازی استوار می‌باشد و در عین حال حوزه‌های عدم توافق را مدیریت می‌کند.

۳-۳-۳- ابزارها

۳-۳-۱- نظامی و دیپلماتیک

در اهرم دیپلماتیک در شبکه‌ای از ۲۷۰ سفارت و کنسول‌گری آمریکا بخشی از کارمندان از سایر بخش‌های جهان به آسیا منتقل شدند. در اهرم نظامی که "امنیت بنیاد اقتصاد است" (Obama, Nov.17, 2011)، چارچوب شبکه امنیتی جامع و اصولی آسیا - پاسیفیک با پیوند همکاری و کمک متحدین و شرکا در جهت ایجاد امنیت منطقه‌ای در اشکال سه جانبه، دو جانبه و سه جانبه شکل گرفته توسط خود کشورهای منطقه و نهادهای امنیتی چند جانبه منطقه‌ای با مرکزیت آسه آن (حضور ده کشور آسه آن و سایر کشورهای شرق آسیا در نهادهای فراوان و پرسابقه اتحادیه) در شکل مشارکت استراتژیک مدیریت شد. در این شبکه چند لایه، متحدین و شرکا با کمک قدرت سخت یا نیروهای نظامی چابک و پیشرفته از طریق

1. Coopetition

2. Kindleberger-Hegemonic Stability Theory

3. Liberal Realism Theory

4. Containment

"بازدارندگی توسعه یافته" گردهم آورده شدند. آمریکا موقعیت نیروهای نظامی خود را از ۴۰ و ۶۰ درصد به ترتیب در اقیانوس آرام و اطلس معکوس کرد و به تقویت و برتری نیروهای هوایی، دریایی و زمینی و ادامه حضور ۳۶۸ هزار نیروی آمریکایی و حفظ نگاه مشترک راهبردی و در عین حال توجه به نبرد هوایی در برابر دفع دسترسی به منطقه توسط چین پرداخت (Azad, 2018b). در این راهبرد بزرگ، همزمان همکاری با چین در چارچوب همکاری - رقابت از طریق گفت‌وگوهای نظامی - نظامی و اقتصادی استراتژیک با هدف توسعه دیدگاه مشترک و تعیین حوزه‌های مشخص همکاری و نهایتاً ارتقاء ابزارها در جهت کاهش خطرات برخورد از طریق ابتکارات دو جانبه و چندجانبه دنبال شد.

شایان ذکر است سازمان همکاری شانگهای^۱ نهاد سیاسی و امنیتی (سال ۱۹۹۶) چین و روسیه در برابر آمریکا است. آمریکا از طریق نهادهای منطقه‌ای با مرکزیت آ.سه.آ.،^۲ درصد مدیریت چین بر آمده است. سازوکار گفت‌وگوی امنیتی موسوم به کواد^۳ با مشارکت ژاپن، استرالیا، هند و آمریکا در سال ۲۰۱۷ در چارچوب امنیت دریایی شکل گرفت. و پیمان امنیتی سه جانبه موسوم به اوکوس^۴ با مشارکت استرالیا، انگلیس و آمریکا در سال ۲۰۲۱ با هدف مسلح کردن زبردیایی‌های استرالیا به پیش‌ران اتمی جهت خنثی کردن قدرت موشکی چین و تقویت بیشتر "بازدارندگی توسعه یافته" ایجاد شد (کشوریان آزاد، ۱۴۰۱).

۲-۳-۳- اقتصادی

در حوزه اقتصادی، موافقت‌نامه مشارکت ترانس پاسیفیک^۵ یا ابتکار هم‌گرایی منطقه‌ای آسیا - پاسیفیک با متحدین و شرکا و کشورهای درحال ظهور و نهادهای منطقه‌ای در شبکه‌ای از کشورهای هم‌فکر و با هدف افزایش توان اقتصادی آمریکا که شامل رشد اقتصادی، ایجاد اشتغال و تقویت طبقه متوسط و... است و ادغام چین در "اقتصاد جهانی قاعده‌مند" اجرا شد (Biden, July.19, 2013). ابزار تکمیلی آن موافقت‌نامه "مشارکت سرمایه‌گذاری و تجارت ترانس آتلانتیک"^۶ با مشارکت اروپایی‌ها بود (Binnendijk, H., 2014, 73-81, 146). با این طرح‌ها در سه قاره آسیا، اروپا و آمریکای لاتین، طرح اول ۴۰ درصد و با طرح دوم ۶۰ درصد

¹. Shanghai Cooperation Organization

². Asean Regional Forum

³. Quadilateral Security Dialogue

⁴. Aukus

⁵. Trans Pacific Partnership

⁶. Transatlantic Trade & Investment Partnership

تجارت جهانی، زنجیره عرضه و ارزش جهانی و منطقه‌ای یا "رژیم تجاری مبتنی بر ارزش" آمریکا زنده نگاه داشته می‌شود. نکته مهم این است که هم‌زمان همکاری دو جانبه با چین از طریق کمیسیون مشترک بازرگانی و تجاری دنبال می‌شود (Azad, 2018a: 158).

به دنبال خروج دولت ترامپ از موافقت‌نامه فوق، دولت بایدن با نام جدید "چارچوب اقتصادی پاسیفیک برای رفاه"^۱ را با هدف رفاه آمریکا و وابستگی به رشد این منطقه که در ۳۰ سال آینده بزرگترین کمک‌کننده به رشد جهانی است (US Trade Representative, 2022; Fact Sheet, May 23, 2022)، و ابزار تکمیلی همکاریهای اقتصادی آسیا - پاسیفیک یا ایک دنبال کرد (NSS, 2022). در این راستا، آمریکا خود را قدرت پاسیفیکی هم می‌داند (PPS, 2022) و با توجه به فعالیت‌های اقتصادی، تجاری و سرمایه‌گذاری چینی‌ها در این منطقه، دولت بایدن مجمع جزایر پاسیفیک^۲ را با اعزام نماینده و اتصال آن به آسه آن ایجاد کرد (Fact sheet, September, 29, 2022). در ادامه ابتکار جهانی زیرساخت و سرمایه‌گذاری^۳ نیز که ابتکار گروه ۷ و بمنظور تامین هزینه پروژه‌های کشورهای در حال توسعه می‌باشد؛ در سال ۲۰۲۲ توسط آمریکا، ژاپن و استرالیا با سرمایه ۴۰ میلیارد دلار در برابر بانک زیرساخت آسیایی چین ایجاد شد.

۴- راهبرد بزرگ چین؛ ابتکار کمربند راه ۲۰۱۳

۴-۱- اهداف

پس از راهبرد بزرگ آمریکا، چینی‌ها نیز راهبرد بزرگ "کمربند، راه"^۴ را در سال ۲۰۱۳ ارائه کردند. هدف عمده پکن، پیدا کردن معبرهایی برای رفع و دور زدن موانع ایجاد شده توسط آمریکایی‌ها برای رشد و توسعه اقتصادی و حفظ امنیت ملی چین بود. لذا شی جین پینگ رییس جمهور چین آن را "پروژه قرن ۲۱"^۵ می‌داند (XI, 2017) که شامل راه سنتی زمینی ابریشم با نام "کمربند اقتصادی راه ابریشم"^۵ و راه آبی ابریشم یا "راه ابریشم دریایی قرن ۲۱"^۶ است. وی دنیای معاصر را یک دنیای متنوع رو به رشد چند قطبی با اقتصاد جهانی شده و وابستگی متقابل نزدیک دیجیتالی و فرهنگی دانسته که روندهایش به سوی صلح و

1. Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity

2. Pacific Islands Forum

3. Partnership for Global Infrastructure and Investment-PGII

4. Road, Belt Initiative

5. Silk Road Economic Belt

6. 21st Century Maritime Silk Road

توسعه قوی تر است؛ لذا انجام ابداعات و اصلاحات را ضروری می سازد (Xi, 2013). دولت چین هنوز خود را بزرگترین کشور در حال توسعه جهان می داند که در جهت جابجایی مدل رشد از تولید به مصرف است و تا سال ۲۰۲۰ خواهان رسیدن به جامعه سعادت‌مند میانه رو و تا سال ۲۰۵۰ جامعه ی قوی، دموکراتیک، ثروتمند و هماهنگ با جوامع مدرن بر اساس رابطه برد - برد می باشد. سیاست نظامی چین "دفاعی" و راهبرد آن "دفاع فعال" است. چین به دنبال هژمونی و توسعه سرزمینی نیست و خواهان امنیت و ثبات معطوف به همکاری جامع و مشترک است. در این راستا رویکرد "چرخه دوگانه"^۱ چین در جولای ۲۰۲۰ در کمیته مرکزی حزب کمونیست به جای مقابله و تدروی ناسیونالیستی، مکتب "اصلاح بازار" یا افزایش سهم مصرف داخلی و استقلال بیشتر در عرصه فناوری و مکتب "پیوند بیشتر" یا جذب سرمایه خارجی و ایجاد شرایط بهتر برای عدم خروج شرکت‌های غربی از چین و ورود بیشتر آنها به کشور را برگزید (شفیعی، ۱۴۰۰). این حرکت عملاً موازنه سازی نرم چین نیز می باشد (شیخ الاسلامی و مجد، ۱۴۰۰).

۲-۴- روش ها

چین در روابط با آمریکا بر اساس مدل روابط کشورهای اصلی^۲ و مبتنی بر همکاری و برد - برد، احترام متقابل و نه منازعه و مقابله تأکید دارد. و با رد تله توسعه از کشورهای اصلی می خواهد از محاسبات غلط راهبردی با توجه به منافع و دغدغه‌های متقابل طرفین و تلاش برای ادغام منافع و کمک متقابل و مدیریت تفاوت ها که عدم همکاری چین و آمریکا با توجه به ظرفیت یک سوم اقتصاد و یک چهارم جمعیت و یک پنجم تجارت جهان، موجب فاجعه ی جهانی است، پرهیز شود. چین خواهان نگاه مشترک، جامع، همکاری گرایانه، و امنیت با ثبات است؛ چرا که همکاری کشورها در این منطقه و در سایر مناطق جامعه بین المللی موجب صلح و امنیت در منطقه آسیا - پاسیفیک خواهد شد (Xi, 2015, 2017). به بیان دیگر، روش‌ها در راهبرد بزرگ چین متکی بر موازنه قوا و تقویت اتحادها و ائتلاف‌سازی از متحدین سنتی و شرکای جدید و نه هژمونی که رهبری تحول‌گرا و به قول چینی‌ها "خیرخواهانه" است.

¹ Dual Circulation

² Major-Country

۳-۴- ابزارها

۱-۳-۴- اقتصادی

چین علاوه بر ابزار اقتصادی از ابزارهای دیپلماسی و فرهنگی هم استفاده کرده است. چین با نگاه به بستر لایه‌های زیرین بحران مالی جهانی، شرایط پیچیده جهانی و منطقه‌ای، تعدیل-های عمیق الگوی تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی و... و رویکرد همکاری باز منطقه‌ای^۱ در جهت منافع جامعه جهانی که شیوه جدید "مدیریت جهانی" است (XI, 2013)؛ اهداف اعلامی کمربند-راه را توسعه بازارهای داخلی منطقه، تسریع در سرمایه‌گذاری، اشتغال و افزایش تعاملات فرهنگی و تمدنی و موضوع مهم اتصالات^۲ و نقش سازمانهای مهم بین‌المللی اعلام کرده است (Xi, 2017). این ابتکار عملاً زنجیره ارزش منطقه‌ای و جهانی چین محور (شریعتی نیا، ۱۳۹۵) در سه قاره آسیا، آفریقا و اروپا با اتصال واقعی میان منطقه اقتصادی پویای شرق آسیا با منطقه توسعه یافته اروپاست (Action Plan, 2015). به عبارتی همکاری کشورها به صورت یک اتفاق (کنسرت) و در جهت منافع متقابل اقتصادی و امنیتی با ایجاد زیرساخت‌ها و شبکه امن و مؤثر به پیش می‌رود.

تامین منابع مالی کمربند راه با تاسیس "بانک توسعه زیرساخت آسیایی" با سرمایه حدود یکصد میلیارد دلار و صندوق‌های جاده ابریشم با ۴۰ میلیارد دلار آغاز شد. مشارکت‌ها در قالب بانک جدید توسعه بریکس، مؤسسات مالی سازمان همکاری شانگهای و... نیز دنبال شد. در بحث مهم "اتصالات" وصل به اقیانوس هند با خطوط نفت و گاز با همکاری میانمار و بنادر موناگلا در بنگلادش و "هامبانتوتا" در سری لانکا (روحی دهبند، ۱۴۰۰)، اتصال به خلیج فارس و دریای عمان با بندر گوادر در کریدور چین - پاکستان، در آفریقا بندر جیبوتی، توسعه بندر حیفای در سرزمین‌های اشغالی، و ساخت بندر جدید در نزدیکی بندر اصلی خلیفه در ابوظبی و... پیگیری شد. از نگاه آمریکا، چین به دنبال ۵ پایگاه اصلی دریایی و ۱۰ پایگاه لجستیکی در خاورمیانه و آسیای جنوب شرقی است.

در این راستا موافقت نامه مشارکت جامع اقتصادی منطقه‌ای^۳ مطروحه در نشست سال ۲۰۱۱ آسه آن، به عنوان یکی از بزرگترین موافقت نامه‌های تجارت آزاد با ۳ میلیارد نفر یا ۳۰ درصد جمعیت دنیا، کمک کننده به ۳۰ درصد تولید ناخالص داخلی جهانی و یک چهارم تجارت

1. Open Regionalism

2. Connectivity

3. Regional Comprehensive Economic Partnership

جهانی در کالا و خدمات، با پیگیری و تأکید چین و پس از امضای آن توسط اعضا، پیروزی تجارت آزاد و چندجانبه‌گرایی در دنیا اعلام شد. سوبه سوم کمربند راه بر اساس سند ژانویه ۲۰۱۸ "سیاست قطب شمال چین"^۱ یا جاده ابریشم یخی است که دسترسی چین به اروپا و آمریکای شمالی را فراهم می‌کند و به نزدیکی مواضع چین و روسیه نیز می‌افزاید. پوتین رییس جمهور روسیه این گذرگاه را "شریان اصلی آینده" می‌داند. این مسیر "کانال پانامای آسیایی" هم نامیده شده است (موسی نژاد و بوشهری، ۱۴۰۱).

۲-۳-۴- نظامی

چین محیط امنیتی ملی را متشکل از روندهای جهانی با تغییرات غیر قابل پیش‌بینی، ارتباط سرنوشت چین و سایر کشورها با این وضعیت، چندقطبی شدن، جامعه اطلاعاتی، "تغییرات تاریخی موازنه قوا"، ساختار حکمرانی جهانی، چشم انداز ژئواستراتژیک آسیا - پاسیفیک، و رقابت بین‌المللی در حوزه‌های نظامی، فن‌آوری، علمی و اقتصادی می‌داند (CMS, 2015). در این ارتباط سیاست دفاع ملی چین، دفاعی و ضد هژمون‌گرایی و سیاست قدرت در همه اشکال آن است. وظیفه اساسی چین ایجاد ارتش قدرتمند در مسیر نوگرایی و ضمانت امنیت برای توسعه صلح آمیز و "تجدید حیات بزرگ" ملت چین است (CNDNE, 2019). برای نمونه چین در فناوری استراتژیک هوش مصنوعی در سال ۲۰۲۰ مبلغ ۲۲.۵ میلیارد دلار و برای سال ۲۰۳۰ رقم ۱.۵ تریلیون دلار بمنظور کسب رهبری در این فن‌آوری سرمایه‌گذاری نموده است (Simbar, Fasihi, 2021).

در این راستا کار سخت "مدیریت ابتکار استراتژیک" رقابت نظامی، همکاری امنیتی منطقه‌ای و بین‌المللی در جهت حفظ منافع در خارج از کشور و حفظ "بازدارندگی استراتژیک" و آماده‌سازی برای مقابله ضد هسته‌ای است. لذا ارتش از یک صحنه جنگ به صحنه‌های جنگ در مناطق مختلف جهان^۲ و از دفاع ساحلی به سوی ترکیبی از دفاع ساحلی و حفاظت از دریاهای باز و از دفاع هوایی سرزمینی به سوی دفاع و حمله و ایجاد نیروی دفاع هوا - فضا که بتواند برای عملیات اطلاعاتی به کار رود، توجه دارد. در سازمان همکاری شانگهای مهندسی "امنیت آسیایی متوازن، با ثبات، باز و جامع" با مشارکت سازنده و غیراتلافی و غیرمقابله‌ای کشورهای ثالث نیز دنبال می‌شود (CNDNE, 2019). همزمان همکاری نظامی با آمریکا بر

1. China's Arctic Policy-CAP

2. Trans-Theater Mobility

اساس "مدل جدید روابط نظامی کشورهای اصلی" با گفت‌وگوهای دفاعی، همکاری و تبادلات، سازوکار اعتمادسازی و پرهیز از خطر و مدیریت بحران‌ها دنبال شده است (CMS, 2015). شایان ذکر است ابتکار کمربند-راه تاکنون موجب توسعه همکاری‌ها به جای منازعه میان روسیه و چین شده است و حتی از "امکان شکل‌گیری اتحادیه" (Karaganov, 2021) هم صحبت شده است. ایجاد خطوط نفت و گاز و ابتکار اقتصادی - نظامی قطب شمال چین به-عنوان نمونه قابل ذکر است. اما نگاه روس‌ها به چین و خطر نفوذ آن‌ها در شرق روسیه و اوراسیا به‌ویژه که در راهبرد روسیه منطقه اوراسیا اولویت اول است، و نگرانی روسیه از نزدیکی چین به آمریکا و "صحبت‌های کیسینجر و برژینسکی جهت ایجاد جامعه غربی-چینی" نیز مهم می‌باشد (Karaganov, 2021).

۵- ارزیابی رویکرد سیاست خارجی ایران در قبال راهبردهای بزرگ

راهبرد بزرگ ایران به عنوان یک قدرت متوسط در منطقه آسیای غربی (خاورمیانه) نیازمند طراحی و اعلام عمومی است. در نتیجه پویایی‌های نظم جهانی، رویکرد ایران مدت‌هاست که "نگاه به شرق" می‌باشد، که به ویژه با خیزش آسیا و راهبردهای بزرگ آمریکا و چین در تحولات جدید شرق آسیا، آن را برجسته می‌سازد. در این ارتباط رویکردهای ایدئولوژیک، جهان سوم‌گرایی (یا بلوک جدید کشورهای اسلامی، آمریکای لاتین، همسایه)، آسیایی و تمدنی مطرح شده است و "برای نمونه در منطقه آسیای مرکزی در عمل از نتایج سه گفتمان ایدئولوژیک، فرهنگی - تمدنی و ژئوپلیتیک بهره گرفته شده است" (کوزه گر کالجی، ۱۳۹۴، ۴۰۲) و در گفتمان رهبری ۶ دلیل برای حرکت به سوی همگرایی آسیای غربی و شرقی مطرح شده است: دسترسی به بازارهای بزرگ، توان تجاری مناسب، منافع مشترک بالا، اثرگذاری کمتر دشمنان بر حوزه شرق، توان فن‌آوری بالای شرق و وجود پول‌ها و ارزهای متفاوت و گسترده (شیخ الاسلامی و عطار زاده، ۱۴۰۱).

ایران در گذشته در سند چشم‌انداز بیست ساله در افق ۱۴۰۴، آمال خود را به عنوان کشوری توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویت اسلامی و انقلابی، الهام بخش در جهان اسلام با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل بر اساس عزت، حکمت و مصلحت، امن، مستقل و مقتدر با دکترین دفاعی مبتنی بر "بازدارندگی همه جانبه" و حوزه اقدام آن سطح آسیای غربی شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای

همسایه ترسیم کرده بود (سند چشم انداز، ۱۳۸۲). بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی پس از ۴۰ سال، دومین مرحله انقلاب اسلامی را در جهت خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی، توصیه به علم و پژوهش مایه عزت و قدرت، توجه به معنویت و اخلاق و برنامه‌ریزی مسئولانه و هوشمند در برابر ابزارهای رسانه‌ای پیشرفته ضد آن، اقتصاد به عنوان نقطه ی کلیدی تعیین کننده سلطه ناپذیری و نفوذ ناپذیری کشور و به عنوان ابزاری جهت رسیدن به هدف، عدالت و مبارزه با فساد، سبک زندگی اسلامی در برابر غربی، استقلال و آزادی از قدرت‌های سلطه‌گر و حق تصمیم‌گیری توسط آحاد ملت، و عزت ملی در روابط خارجی و مرزبندی با دشمن بر اساس عزت، حکمت و مصلحت نموده است؛ لذا نباید از ارزش‌های انقلابی و ملی یک قدم عقب نشست و باید عزت کشور و ملت را در نظر داشت و حکیمانه و مصلحت‌جویانه و البته از موضع انقلابی مشکلات قابل حل خود را با آنان حل کرد (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷).

در این راستا در سند تحول دولت سیزدهم (سند تحول دولت مردمی، ۱۴۰۰) در حوزه سیاست خارجی با تأسی از اسناد بالادستی فوق‌الذکر، حوزه تعاملاتی را به تحکیم تعاملات همه جانبه با همسایگان (سیاست همسایگی)، قدرتهای نوظهور اقتصادی و بازیگران مؤثر آسیایی (و همچنین کشورهای اسلامی) و کشورهای حوزه آسیا، آفریقا، آمریکای لاتین، اقیانوسیه و اروپا (کشورهای همسوس) توسعه بخشیده است و همچنین استفاده از پیمان‌های اقتصادی و سازمان‌های منطقه‌ای نظیر اگو، اتحادیه اقتصادی اوراسیا و بالاخره تامین امنیت جمعی منطقه و مبارزه با تروریسم (که اقتدار جبهه مقاومت در آن نقش تثبیت کننده دارد) مطرح گردیده است. لذا چرخش تحول‌آفرین در روابط خارجی بایستی "فعال، متوازن، پویا و هوشمند" باشد.

رهبری ج.ا.ایران نیز در همایش سفرا در خرداد ۱۴۰۲ با تأکید بر سه اصل عزت، حکمت و مصلحت شش شاخص سیاست خارجی موفق را شامل: تبیین اقناع کننده مسائل کشور، حضور اثرگذار در تحولات جهانی، رفع و کاهش تهدیدات علیه ایران، تضعیف کانون‌های خطرآفرین، تقویت دولت و مجموعه‌های متحد و توسعه عمق راهبردی کشور، و قدرت تشخیص لایه‌های پنهان در تصمیمات و اقدامات منطقه‌ای و جهانی دانستند و از دستگاه دیپلماسی خواستند که ابتکارات و طراحی‌های خوب به موقع و فکرشده ارائه نماید. (پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری، ۳۰ اردیبهشت ۱۴۰۲).

۵- اهداف

با توجه به محیط راهبردی جدید، اهداف ج.ا.ایران با فهم دقیق محیط‌نویین راهبردی و بر اساس اصول عزت (افتخار به ایرانی و مسلمان بودن)، حکمت (توجه حکیمانه و نه احساساتی به منافع و شرایط لازم و سنجیده کارکردن) و مصلحت (توجه به کشور و انقلاب اسلامی و نه منافع شخصی) (سیاهپوش، ۱۳۹۸، ۸۷-۷۰)، و منافع ملی کشور به دو دسته ملی و فراملی یا اسلامی تقسیم می‌شوند. اهداف ملی شامل بقا و امنیت ملی، استقلال و حاکمیت ملی، کسب و افزایش قدرت ملی، توسعه و رفاه اقتصادی، و اعتبار و وجهه مثبت بین‌المللی و اهداف فراملی یا اسلامی حفظ موجودیت و پاسداری از کیان اسلام ناب، تامین عدالت و سعادت بشری، ایجاد جامعه واحد جهانی اسلامی، اتحاد و وحدت جهان اسلام می‌باشد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۹، ۱۳۰-۱۲۹، ۱۴۳-۱۴۰).

۲-۵- روش‌ها

جمهوری اسلامی ایران با توجه به چرخش سیاسی ژئوپولیتیک در جهان در حال گذار و قدرت‌یابی آسیا در روش سیاست‌گذاری خود بر چرخش معنایی جهان در حال گذار (حوزه تمدنی) نیز بطور ترکیبی توجه داشته است.

"تمدن ایرانی با تمدن‌های یونانی و رومی بیش از سه هزاره... و همچنین آسیا و آفریقا... و در سده‌های میانه به عنوان یکی از نمایندگان اصلی جهان اسلام از مراکز و کانون‌های فرهنگی شاخص تمدن اسلامی و قدرت سیاسی مهم آسیایی بوده است. پس از انقلاب اسلامی ایران نقش دین پررنگ شد که برخی پژوهشگران آن را دوره پساکولاریسم نیز خوانده‌اند. واقعیت این است که رقابت معنایی و هنجاری بین قدرت‌های بزرگ و کنشگران بین‌المللی در همه مناطق جغرافیایی و حوزه‌های دینی، فرهنگی و تمدنی جهان به عامل مهمی در اثرگذاری بر چشم‌انداز نظم جهانی و نظام بین‌الملل تبدیل شده است (ظریف و همکاران، ۱۳۹۵، ۱۴۲-۱۴۰ و ۱۵۴ و ۳۱)."

در این راستا در روش اجرای راهبرد بزرگ علاوه بر ایجاد موازنه در سطح منطقه ای و بین منطقه ای، می‌توان در شکل بخشی به منافع مشترک با سیاست "نه شرقی نه غربی" که به نحوی تداعی بخش سیاست عدم‌تعهد منتهی با پویایی و کنش بیشتر است، موفق شد. در این روش "تعامل و همکاری" بر "تعامل و تقابل" در عین رقابت میان قدرت‌ها در دو حوزه سیاسی

و تمدنی و با تأکید بر آسیای (غربی و شرقی) میسور است. لذا سیاست عدم تعهد مبتنی بر ترکیب، تعدیل و تغییر تدریجی وضع موجود جهان، سیاست مناسبی به نظر می‌رسد. به عبارتی در برابر مکاتب واقع‌گرایی و نواقح‌گرایی، لیبرالی و نولیبرالی، سازه‌انگاری و انتقادی، می‌توان ایده جمهوری اسلامی ایران را "آرمان‌گرایی واقع‌بینانه" تعبیر نمود، که در عین توجه به آرمان‌ها، به واقعیات و تحولات جهان در حال گذار نیز بصیرت دارد. "آرمان‌ها و آرزوهای عظیمی که اسلام آنها را به ما القا می‌کند و تعلیم می‌دهد نباید از نظر دور بماند؛ در عین حال واقعیتهای موجود جامعه و جهان هم باید مورد توجه قرارگیرد. آرمان‌گرایی را نباید با رویاگرایی اشتباه کرد؛ آرمان‌گرایی بدون ملاحظه واقعیتهای به خیال‌پردازی و توهم خواهد انجامید... ما در ایجاد ارتباط باز عمل می‌کنیم و هیچ شرطی جز ارتباط سالم مبتنی بر منافع طرفین و عدم ابتنا بر زورگویی و سلطه‌گری نداریم. اصل سیاسی و زیربنایی نه شرقی نه غربی یعنی ما تابع هیچ رکنی، نه شرق و نه غرب، نخواهیم بود و این جزو اصول و مبانی ماست و تغییرپذیر هم نیست (سیاهپوش، ۱۳۹۸، ۸-۹ و ۱۷۱-۱۷۰).

بنابراین گفتمان سیاست خارجی متوازن بر اساس اصل "نه شرقی نه غربی" به همه مناطق دنیا حسب اولویت‌ها به سیاست همسایگی، اقتصادهای نوظهور در آسیا، کشورهای مسلمان و همسو مثلاً در آفریقا، آمریکای لاتین و اروپا توجه دارد. پویا است چراکه بر اساس واقع‌گرایی و شرایط و وضعیت‌های موجود دست به طراحی می‌زند. هوشمند است چراکه از همه ابزارهای قدرت استفاده می‌کند. به عبارت دیگر راهبرد بزرگ پیشنهادی جمهوری اسلامی ایران ترکیبی (سیاسی و تمدنی)، متوازن، پویا و هوشمند و در جهت احیای تمدن (اسلامی - ایرانی) با اولویت همگرایی میان آسیای غربی و شرقی می‌باشد.

در بحث موازنه قوا و قطبیت (هر نوع توزیع قدرت میان دو کشور (یا ائتلاف‌ها و یا اتحادها) در سه حالت توازن، توازن تقریبی و یا عدم توازن) و بصورت "سخت (نظامی) و نرم یا صلح آمیز با استفاده از نهادهای بین‌المللی و دیپلماسی در کنار تقویت بنیه اقتصادی" (کوزه گر کالجی، ۱۳۹۴، ۵۸)، و شکل‌گیری قدرت‌های بزرگ در سطح جهانی (آمریکا و چین) و متوسط در مناطق (هند، ایران و روسیه در آسیای جنوبی، غربی و مرکزی) بنظر می‌رسد در جهان چند قطبی در دو سطح منطقه و بین‌منطقه ای بصورت ترکیبی باید دست به توازن زد. در این راستا با یک رهبری هوشمند تلاش برای ائتلاف با روسیه و چین و همچنین هند و در سطح منطقه ای توسعه و تحکیم روابط با کشورهای عربستان، ترکیه و مصر و شکل بخشی نوعی اتفاق با

کشورهای عربی و غیر عربی در دو سوی آسیا در قالب ارزش‌های مشترک، روابط دوجانبه و چندجانبه (سازمانی) و همچنین جنوب شرقی آسیا در دو سطح مذکور می‌تواند انجام شود. در این راستا در جهان در حال گذار اتحاد راهبردی در نمونه آمریکا و شوروی و همکاری بلندمدت در قالب ناتو و ورشو با شراکت تجاری گسترده میان ایالات متحده و چین دچار تحول مفهومی شده است (ظریف و کریمی، ۱۴۰۲) و در عمل نیز بواسطه هزینه بالای آن در موضوع ایران، برغم تلاش به عمل آمده محقق نشد (ثقفی و احدی، ۱۳۸۷، ۷۱-۶۱)؛ ولی شکل‌گیری ائتلاف بصورت حداقلی از جنس موضوعی بر سر موردی خاص و برای رسیدن به هدفی خاص با بازیگران و گاه زمانی مشخص میسر است. در چنین شرایطی ایران به دلیل موقعیت بی نظیر ژئوپولیتیک و برخورداری از منابع سرشار طبیعی و خاستگاه اسلامی آن در قالب رویکرد آرمان-گرایی واقع بینانه، می‌تواند با قدرت‌های بزرگ و متوسط مثل چین، روسیه، هند، کشورهای همسایه و اسلامی و... رهیافت مشترکی را در مورد امنیت بین‌المللی و همچنین امنیت منطقه-ای سازماندهی کند و در ادامه همکاری سازنده و راهبردی در سطح بین‌المللی بصورت حداکثری داشته باشد، تا طیف گسترده کشورهای دیگر هم از آن حمایت کنند و نهایتاً شاهد گسترش تعامل و همگرایی منطقه‌ای باشیم. برنامه‌های همکاری و مشارکت بلند مدت ۲۵ و ۲۰ ساله (دوجانبه) و حضور در نهادهای تاسیس شده توسط کشورهای آسیایی مثل اتحادیه اقتصادی اورآسیا، سازمان همکاری شانگهای و بریکس (چندجانبه) از جمله اقدامات در این راستا است. شایان ذکر است آمریکا بر اساس تحولات دوران گذار در قالب اتفاق و ایجاد توازن مجدد علاوه بر متحدین خود دست به ائتلاف با شرکای جدید در قالب مشارکت جامع یا روابط استراتژیک زده است.

۳-۵- ابزارها

۱-۳-۵- اقتصادی و دیپلماتیک

اقتصاد به عنوان نقطه‌ی کلیدی تعیین‌کننده در کسب و افزایش قدرت ملی و در جهت رسیدن به هدف می‌باشد. در این راستا از خودکفایی اقتصادی به نحوی مفهوم درون‌گرایی و انزوا استفاده می‌شود؛ در حالی که خوداتکایی بر استقلال کشور در اقتصاد، در عین ارتباط با جهان تأکید دارد (بخشایشی اردستانی، ۱۳۸۶، ۱۶۰؛ محمدی، ۱۳۶۶، ۹۲-۸۷)، و می‌توان آن را اقتصاد مقاومتی با رویکرد درون‌گرایی و برون‌گرایی نامید. "اقتدار بین‌الملل و قوی شدن یک

ملت فقط به این نیست که تسلیحات جنگی پیشرفته‌ای داشته باشد؛ البته تسلیحات هم لازم است ولی سه عنصر دیگر نیز باید مورد توجه قرار گیرد تا یک ملت قوی شود: اقتصاد، فرهنگ و علم و دانش" (سیاهپوش، ۱۳۹۸، ۹۶-۹۵).

دیپلماسی را فن اداره سیاست خارجی و یا تنظیم روابط بین‌المللی و همچنین حل و فصل اختلافات بین‌المللی از طرق مسالمت آمیز تعریف می‌نمایند (قوام، ۱۳۷۲، ۲۰۷)؛ لذا حضور دیپلمات‌ها و رایزنان اقتصادی و بازرگانی با تمرکز بر آسیا بایستی افزایش یابد. در قدرت بخشی اقتصاد کشور بایستی توجه به اقتصاد مقاومتی و اولویت منطقه پویای آسیا به ویژه شرق آسیا داشت. ج.ا. باید در سه محور شکوفایی صنایع استراتژیک و کوچک و متوسط با رویکرد توسعه مبتنی بر صادرات، اقتصاد دیجیتالی، فنآوری اطلاعات و شرکت‌های دانش‌بنیان تلاش مضاعف کند. علاوه بر سطح دوجانبه، در سطح چندجانبه همکاریها از طریق سازمان‌های منطقه‌ای مثل دی ۸، اکو، اتحادیه اقتصادی اوراسیا، سازمان همکاری شانگهای، اتحادیه پایپای آسیایی، آسه آن یا اتحادیه ملل جنوب شرقی آسیا (پنجمین اقتصاد دنیا و از طریق افزایش تجارت و سرمایه گذاری) و بریکس و... دنبال شود.

موقعیت و توانمندی‌های ایران به ویژه در زمینه انرژی، امنیت انرژی و ترانزیت، زمینه‌های مناسبی برای همکاری ایران با کشورهای آسیایی است. در این ارتباط دو بازار بسیار بزرگ و رو به توسعه انرژی مثل هند و چین و خطوط لوله نفت و گاز و در زمینه ترانزیت ایجاد پل ارتباطی کریدورهای شمال به جنوب و از غرب به شرق برای تسهیل در روابط تجاری از اهمیت لازم برخوردار است (ثقفی و احدی، ۱۳۸۷، ۱۱-۱۴ و ۵۰). در حوزه انرژی افزایش تولید نفت و گاز و خطوط لوله نفت و گاز، برق و محصولات پتروشیمی و توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر و... و در حوزه حمل و نقل، فعال کردن جاده ابریشم و پر رنگ کردن نقش ایران در همکاری با چین در چارچوب کمربند راه در دو محور خشکی و آبی، توسعه حمل و نقل خشکی، ریلی و جاده‌ای، دریایی بنادر و شهرها و پارک‌های صنعتی، مخابرات، توسعه کریدور شمال- جنوب و شرق- غرب، توسعه بندر چابهار و تسریع همکاری با هند و همچنین اعلام آمادگی برای جذب شرکت‌های چینی در توسعه این بندر مد نظر قرار گیرد. نکته مهم در سه حوزه تجارت، انرژی و حمل و نقل، ایجاد اتصالات و هم‌گرایی است.

۲-۳-۵- نظامی

ابزار نظامی حسب اسناد بالادستی "بازدارندگی همه جانبه متعارف و تلفیقی دفاع محور با تمرکز بر بسیج مردمی، خودکفایی، توسعه توان موشکی و دفاع دریایی و دفاع سایبری" (قیصری و خضری، ۱۳۹۵) عنوان شده است. در این راستا تلاش برای "امنیت دسته جمعی منطقه ای" در جهت رشد و توسعه اقتصادی در آسیای غربی و به تبع آن آسیای شرقی، به نوعی تداعی کننده راه حل آسه آنی در جنوب شرقی آسیا می باشد، که باید دنبال شود. و به منظور کاهش تهدیدات علیه ایران و تضعیف کانون های خطر آفرین، و مبارزه با تروریسم، حوزه وسیع تر آسیای غربی شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه و بازیگران مؤثر آسیایی و کشورهای حوزه آفریقا، آمریکای لاتین، اقیانوسیه و اروپا (کشورهای همسو) مد نظر قرار گیرد.

"نیروهای مسلح در هر کشوری از پایه های اقتدار آن کشورند... همه، آمادگی ها را روز به روز افزایش بدهند؛ هم در زمینه تسلیحات هم در زمینه سازماندهی ها و هم در زمینه آن چیزی که در نیروهای مسلح بیشترین تاثیر را دارد، یعنی آمادگی روحی و روحیه... جمهوری اسلامی ایران استفاده از سلاح هسته ای و شیمیایی و نظایر آن را گناهی بزرگ و نابخشودنی می داند. شعار ما "خاورمیانه آری از سلاح هسته ای" است؛ "انرژی هسته ای برای همه" و "سلاح هسته ای برای هیچکس" (سیاهپوش، ۱۳۹۸، ۱۴۸ و ۱۵۵ و ۵۵۴-۵۵۷).

پایدارترین عنصر در امنیت خارجی ایران طی قرون و اعصار گذشته جغرافیای خاص و همسایگان متعدد این مرز و بوم بوده است. به عبارت دیگر ایران در کانون تلاقی شرق آسیای عرب، جهان ترک زبان، آسیای مرکزی، قفقاز و شبه قاره هند می باشد و در عین حال، همسایگی به جز در برخی از پیوندهای فرهنگی و مذهبی پیوستگی راهبردی ندارد. لذا اغراق نیست اگر گفته شود که محیط امنیت خارجی ایران از بین المللی ترین محیط های امنیتی است و باید مدیریت گردد (سجادپور، ۱۳۸۱، ۱۵۱). در این ارتباط لازم است ایجاد امنیت پایدار با مهار تروریسم، مهار و خنثی سازی جنگ های نوین اطلاعاتی از جمله سایبر، کوانتوم با توسعه ظرفیت های آموزشی و زیرساخت ها، سرمایه گذاری و به کارگیری هوش مصنوعی در حوزه های مختلف نیروهای مسلح کشورمان و... با تأکید بر "قدر مشترکها" (عمیدزنجانی، ۱۳۶۷، ۳/۳۶۶)، گفت و گو و ایجاد مکانیسم همکاری نظامی سازنده و رزمایش های مشترک با شرکاء از جمله در حوزه دریایی و... مد نظر قرار گیرد.

در سطح منطقه‌ای با تأکید بر دو منطقه غرب و شرق آسیا، قدر مشترکها در قالب گفتمان مشترک "همکاری و پیشرفت" به جای "تنش و منازعه" همانند گفتمان‌های سابق ج.ا.ا در سطح جهانی چون "گفت‌وگوی تمدن‌ها" و یا "جهان‌عاری از خشونت و افراط‌گرایی" از اولویت‌ها است. لذا در تعریف پیوند امنیتی نیز همانطور که امنیت از درون صلح بدست می‌آید و در عین حال امنیت پایه صلح و پیشرفت است؛ در فضای همکاریهای اقتصادی و توسعه آن به جای هژمونی منطقه‌ای باید به سمت منطقه قوی متکی بر همکاری و کمک متقابل در چارچوب برد-برد پیش رفت. پیوندها در مولفه‌های امنیتی راهبرد بزرگ دو قدرت چین و روسیه در شرق و غرب آسیا و حتی هند که روح عدم تعهد در آن پررنگ‌تر است، در فضای آیورا و آیونز (اتحادیه همکاریهای منطقه ای اقیانوس هند و بازوی نظامی آن سمپوزیم دریایی اقیانوس هند)، مستحکم شود تا زمینه برای توسعه همکاری‌ها در سایر موارد مهیا گردد.

شایان ذکر است در ابزارهای پیشنهادی، که بخشی از آنها در دولت‌های ج.ا.ا. بوئیه دولت سیزدهم عملی شده است، حسب محیط نوین راهبردی نیازمند توجه ویژه و تشکیل کارگروهی تخصصی با اولویت مناطق و بررسی و به کارگیری دقیق ابزارهای پیشنهادی و تکمیلی هستیم.

۶- نتیجه گیری

سیاستمداران و اندیشمندان قرن ۲۱ را قرن پاسیفیکی آمریکا، قرن و هزاره آسیا یا چین نامیده‌اند؛ لذا در این مقاله تلاش شد با کشف جوهره تغییرات جدید، گفتمان سیاست خارجی ج.ا.ا در قالب راهبرد بزرگ پیشنهادی (شناخت محیط راهبردی و تعیین اهداف و سپس انتخاب روش‌ها و ابزارها) با بررسی راهبرد کلان قدرت‌های بزرگ و متوسط تبیین و ارایه شود.

راهبرد بزرگ آمریکا چرخش به سوی آسیا در ۲۰۱۱ با دگرگونی چشمگیر ژئوپولیتیک و ژئواکونومیک در دو سطح جهانی و داخلی با هدف مدیریت عروج چین طراحی شد. روش‌های آن رهبری و موازنه قوای پیچیده یا "همکاری و رقابت" به جای "مهار و تقابل" بود. ابزار سیاسی انتقال کارمندان به آسیا و ابزار نظامی با پیوند متحدین و شرکا در قالب "بازدارندگی توسعه یافته" و اهرم اقتصادی با ابتکار "مشارکت ترانس پاسیفیک" و "چارچوب اقتصادی ایندو پاسیفیک برای رفاه" دنبال شد. هم‌زمان همکاری دو جانبه با چین از طریق کمیسیون مشترک بازرگانی - تجاری و کمیته مشترک نظامی پیگیری شد. راهبرد بزرگ چین در ۲۰۱۳ "کمر بند راه" با هدف رفع موانع آمریکایی‌ها و استمرار رشد و توسعه اقتصادی و امنیت ملی

چین عرضه شد. روش بر اساس مدل "روابط کشورهای اصلی" و مبتنی بر همکاری برد - برد و نه منازعه و نه هژمونی که رهبری "خیرخواهانه" اعلام شد. ابزار اقتصادی تاسیس بانک توسعه زیرساخت آسیایی، بانک جدید توسعه بریکس، موافقت نامه مشارکت جامع اقتصادی منطقه ای و سیاست "قطب شمال چین" و... و ابزار نظامی با راهبرد "دفاع فعال" قوی سازی ارتش، رقابت نظامی و همکاری امنیتی منطقه ای و بین المللی و حفظ "بازدارندگی استراتژیک" بود. همزمان همکاری نظامی دوجانبه با آمریکا با مدل جدید "روابط نظامی کشورهای اصلی" و در چارچوب گفتگوهای دفاعی دنبال شد.

در رویارویی راهبرد بزرگ آمریکا و چین، روسیه راهبرد بزرگ "اورآسیای بزرگ و یکپارچه" و آسه آن همگرایی و اتصالات منطقه ای آسیا - پاسیفیک را با تأکید بر مرکزیت آسه آن و همکاری به جای رقابت و دشمنی و تلاش برای توسعه و رفاه اعلام نمود. اتحادیه اروپا "مشارکت جامع راهبردی اقتصادی و امنیتی" آسیا - پاسیفیک و ژاپن "ایندو - پاسیفیک آزاد و باز" و هند مشارکت جامع راهبردی اقتصادی و امنیتی در اقیانوس هند و آرام را مطرح نمودند.

در راهبرد پیشنهادی جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک قدرت متوسط در منطقه آسیای غربی بر اساس محیط نوین راهبردی با پیوستگی و وابستگی متقابل اقتصادی و امنیتی، مرکزیت زدایی از جغرافیای قدرت و ورود جهان غیرغربی و اصالت یافتن مشخصه های فرهنگی، هنجاری که نمایشگر دو چرخش ژئوپولتیک و معنایی است، اهدافش بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت و منافع ملی کشور به دو دسته ملی و فراملی (اسلامی) ترسیم گردید. روش با توجه به چرخش سیاسی ژئوپولتیک (قدرت یابی آسیا) و چرخش معنایی جهان در حال گذار (حوزه تمدنی) بطور ترکیبی و با تکیه بر نظریه "آرمان گرایی واقع بینانه" علاوه بر ایجاد موازنه در سطح منطقه و بین مناطق، با سیاست "نه شرقی نه غربی" که به نحوی تداعی بخش سیاست عدم تعهد پویا است، "همکاری و رقابت" مطرح شد. در ابزار اقتصادی افزایش حضور دیپلمات ها و رایزنان بازرگانی در شرق آسیا و افزایش قدرت ملی در صنایع استراتژیک و کوچک - متوسط، اقتصاد دیجیتالی، فنآوری اطلاعات و شرکت های دانش بنیان و در سطح چندجانبه همکاری از طریق سازمان های منطقه ای و ابزار نظامی حول "بازدارندگی همه جانبه" و سیاست دفاعی و نه تهاجمی در سطوح دوجانبه، منطقه ای و جهانی در دو منطقه غرب و شرق آسیا با تأکید بر "قدر مشترک ها" در مجامع گفت و گو و ایجاد مکانیسم همکاری نظامی سازنده و رزمایش های مشترک و... پیشنهاد شد.

منابع و مأخذ

فارسی:

- بخشایشی اردستانی، احمد (۱۳۸۶). *اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: آوای نور
- "بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران" (۲۲ بهمن ۱۳۹۷). پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری، <https://www.leader.ir/fa>
- ثقفی عامری، ناصر. احدی، افسانه (۱۳۸۷). *ایران و سیاست نگاه به شرق*. تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک
- بهرامی، محمدرضا (۲۱ خرداد ۱۴۰۲). "گفتمان خودمختاری راهبردی چیست؟" خبرگزاری خبر آنلاین، <https://www.khabaronline.ir/archive=1402>
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال (۱۳۸۹). *سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت)
- روحی دهبنه، مجید (۱۴۰۰). "هنر نفوذ پنهان: استراتژی قدرت تیز چین در جهان". *فصل نامه مطالعات راهبردی*، دوره ۲۴، شماره ۹۱، شماره پیاپی ۹۱، ۲۱۱-۱۸۳
- ریبسی نژاد، آرش. بوشهری، مصطفی (۱۴۰۱). "مثلث جاده ابریشم نوین؛ چین، روسیه و اروپا". *فصل نامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز*، سال ۲۸، شماره ۱۱۷، ۱۵۲-۱۲۷
- سازمند، بهاره. رمضانی، احمد (۱۴۰۰). "رژیم سازی ژاپن در شرق آسیا". *فصل نامه سیاست*، دوره ۵۱، شماره ۱، ۲۱۱-۱۸۳
- سازمند، بهاره. فرهادی، زینب (۱۴۰۱). "تهدیدهای نامتقارن و تغییر در راهبردهای امنیتی ژاپن ۲۰۰۱-۲۰۲۱". *فصل نامه سیاست*، دوره ۵۲، شماره ۱، ۱۰۸-۸۱
- سجادپور، سیدکاظم (۱۳۸۱). *جهانی شدن و امنیت خارجی جمهوری اسلامی ایران*. برگرفته از کتاب "جهانی شدن: برداشت ها و پیامدها". تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه
- "سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی" (۱۸ آبان ۱۳۸۲). پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری
- "سند تحول دولت مردمی" (۸ اسفند ۱۴۰۰). برگرفته از سایت ریاست جمهوری <https://media.president.ir/uploads/ads/164681477506836200.pdf>
- سیاهپوش، امیر (۱۳۹۸). *سیاست از منظر آیت ... العظمی خامنه ای*. تهران: انقلاب اسلامی
- شریعتی نیا، محسن (۱۳۹۵). "کمربند اقتصادی جاده ابریشم: زنجیره ارزش چین محور". *فصل نامه روابط خارجی*، سال هشتم، شماره ۳، ۱۱۳-۸۵
- شفیعی، نوذر (۱۳۹۹). "تجزیه و تحلیل نقش اروپا در بازی بزرگ ایندو - پاسیفیک". *فصل نامه روابط خارجی*، دوره ۱۲، شماره ۳، شماره پیاپی ۴۷، ۴۰۰-۳۶۷
- شفیعی، نوذر (۱۴۰۱). "از جدایی اقتصادی تا پیوند بیشتر: تحلیلی بر آینده جنگ تجاری آمریکا علیه چین". *فصل نامه روابط خارجی*، شماره ۱، ۲۷-۱

شیخ الاسلامی، محمدحسن. مجد، پاکدل (۱۴۰۰). "تحول جایگاه راهبرد موازنه سازی در سیاست خارجی چین؛ جستاری در سه بازه زمانی ساختار خراج گذاری ۱۸۰۰-۱۳۰۰، جنگ سرد ۱۹۹۱-۱۹۴۷، پساجنگ سرد". فصل نامه روابط خارجی، سال ۱۳، شماره ۱، ۴۱-۵

شیخ الاسلامی، محمدحسن. عطارزاده، سجاد (۱۴۰۱). "آسیایی شدن: خوانشی جدید از راهبرد نگاه به شرق". فصل نامه روابط خارجی، دوره ۱۴، شماره ۴، ۶۸-۳۷

ظریف، محمدجواد. سجادیپور، سیدکاظم. مولایی، عبداللله (۱۳۹۵). *دوران گذار روابط بین الملل در جهان پساعربی*. تهران: مرکز آموزش و پژوهش های بین المللی، وزارت امور خارجه

ظریف، محمدجواد. کریمی، ساسان (۱۴۰۲). "ایران و چالش شناختی در تنوع معنایی اتحاد راهبردی در روابط بین الملل". *نشریه مطالعات کشورها، دانشکده مطالعات جهان دانشگاه تهران*، دوره ۱، شماره ۳، ۴۸۷-۴۵۵

عمید زنجانی، عباسعلی (۱۳۶۷). *فقه سیاسی*. جلد سوم، تهران: امیرکبیر

قیصری، نوراله. خضری، احسان (۱۳۹۵). "سیاست دفاعی نظام جمهوری اسلامی ایران: بررسی اسناد کلان". *مجله رهیافت/انقلاب اسلامی*، سال دهم، شماره ۳۷، ۷۴-۵۷

قوام، عبدالعلی (۱۳۷۲). *اصول سیاست خارجی و سیاست بین الملل*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).

کر، پالین. وایزمن، جفری (۱۳۹۲). *عصر جهانی شدن از تئوری تا عمل*. مترجم عباس کاردان با مقدمه دکتر محمدجواد ظریف. تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر

کشوریان آزاد، محسن. میرترابی، سید سعید (۱۴۰۱). "دولت بایدن و سیاست مهار خیزش قدرت چین در حوزه اقیانوس هند - آرام". *فصل نامه سیاست خارجی*، دوره ۳۶، شماره ۱، ۲۷-۵۴

گل محمدی، ولی. کریمی، حمیدرضا (۱۴۰۱). "الزامات سیاست خارجی ایران در جهان پساعربی؛ از تنهایی راهبردی تا استقلال استراتژیک". *نشریه مطالعات راهبردی آمریکا*، سال دوم، ۹۸-۷۳

لیتون، پیتر (۱۳۹۸). *استراتژی بزرگ*. مترجمان سلیمی، غلامرضا. باقری، علی. امانی، محمدرضا. تهران: دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، مرکز انتشارات راهبردی

محمدی، منوچهر (۱۳۶۶). *اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: امیرکبیر

مظفرپور، نعمت اله (۱۴۰۱). *تناسب و تدریج؛ بایسته های سیاست خارجی در گام دوم انقلاب اسلامی*. تهران: مرکز مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه

انگلیسی:

"ASEAN Outlook on the Indo-Pacific". (2019). Retrieved from https://asean.org/asean2020/wp-content/uploads/2021/01/ASEAN-Outlook-on-the-Indo-Pacific_FINAL_22062019.pdf

Azad khoush haikal, Mohammad (2018a). **Obama's Pivot to Asia' Policy: The Case of China**. Hosseini, Hassan. Mousavi, Mohammad Ali. **Dissertation for the degree**

- of Ph.D in North American Studies. Faculty of World Studies. University of Tehran
- Azad khoush haikal, Mohammad. Hosseini, Hassan. Mousavi, Mohammad Ali (2018b). "Obama's Pivot to Asia' Policy: The Case of China". **Journal of World Sociopolitical Studies**, Vol. 2. No. 4
- Azad khoush haikal, Mohammad (Spring 2015). "Obama's Middle East Foreign Policy: Decline or rise of the Middle East Importance". **Iranian Review of Foreign Affairs**, Vol. 6, No. 1
- Balzacq, Thierry. Ramadan-Alban, Wendy (2019). **Iran. From Comparative Grand Strategy: A Framework and Cases**. United Kingdom: Oxford University Press
- Biden, J. (July 19, 2013). "Remarks by Vice President on Asia-Pacific Policy". George Washington University, Washington DC. Retrieved from <https://obamawhitehouse.archives.gov/...press...>
- Binnendijk, H. (2014). **A Transatlantic Pivot to Asia; Towards New Trilateral Partnerships**. US: Center for Transatlantic Relations
- Campbell, K. (2016). **The Pivot: The Future of American Statecraft in Asia**. NY: Hachette book group
- "China's Military Strategy (CMS)" (May 2015). Beijing: **The State Council Information Office of the People's Republic of China**. Retrieved from https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2015/05/27/content_281475115610833.htm
- "China's National Defense in the New Era (CNDNE)" (July 24, 2019). **The State Council Information Office of the People's Republic of China**. Retrieved from https://english.www.gov.cn/archive/whitepaper/201907/24/content_WS5d3941ddc6d08408f502283d.html
- "China's Arctic Policy" (2018). **The State Council Information Office of the People's Republic of China**, Retrieved from https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm
- "Congress Plan on National Security, Keeping India secure" (2019). Retrieved from https://manifesto.inc.in/pdf/congress_national_security_plan_english.pdf
- "Fact Sheet: In Asia, President Biden and a Dozen Indo-Pacific Partners Launch the Indo-Pacific Economic Framework for prosperity" (May 23, 2022). Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/05/20/fact-sheet-partnership-for-global-infrastructure-and-investment-at-the-g7-summit/>
- "Fact Sheet: President Biden Unveils First-Ever Pacific Partnership Strategy" (September, 29, 2022). Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/09/29/fact-sheet-president-biden-unveils-first-ever-pacific-partnership-strategy/>
- Hooda, Lt Gen D S (Retd.) (2019). "India's National Security Strategy". Retrieved from https://manifesto.inc.in/pdf/national_security_strategy_gen_hooda.pdf
- Karaganov, Sergei A. (2021). "On a Third Cold War". **Council on Foreign and Defense Policy, Russia in Global Affairs**, Vol 19, No.3. July-September.
- Martel, C. William (2015). **Grand Strategy in Theory & Practice**. New York: Cambridge University Press.
- "National Security strategy" (October, 2022). Retrieved from

- <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf>
“National Defense Strategy” (October 27, 2022). Retrieved from <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3202438/dod-releases-national-defense-strategy-missile-defense-nuclear-posture-reviews>
- Nye, J. (July/August 2006). “Transformational Leadership and U.S. Grand strategy”. US: *Foreign Affairs*
- Nye, J. (2011). *The Future of Power*. NY: Public Affairs
- Nye, J. & Welch, D.A. (2014). *Understanding Global Conflict & Cooperation: Intro to Theory & History*. (Ninth Edition). England: Pearson Education Limited
- Obama, B. (November 17, 2011). “Remarks by President Obama to the Australian Parliament, Australia”. Retrieved from <https://obamawhitehouse.archives.gov/...press...>
- “Pacific Partnership Strategy of the United States” (September, 2022). Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/09/Pacific-Partnership-Strategy.pdf>
- Putin, Vladimir (March 31, 2023). “The Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation” (*Decree of the President of the Russian Federation*). Retrieved from https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/
- “Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) agreement” (2022). Retrieved from <https://asean.org/our-communities/economic-community/integration-with-global-economy/the-regional-comprehensive-economic-partnership-rcep>
- “Remarks by President Obama and President Xi of the People's Republic of China in Joint Press Conference” (September 25, 2015). *The White House*: Office of the Press Secretary
- Rice, S.; Slaughter, A.; Blinken, A.; Jentleson, J.B.; Gayle E.S.; Daalder, I.J.; Steinberg, B.; OBrien, J.C.; Campbell, K.; Brainard, L. and McFaul, M.A. (2008). “*Strategic Leadership: Framework for a 21st Century National Security Strategy*”. Center for a New American Security. Retrieved from <https://www.cnas.org/publications/reports/strategic-leadership-framework-for-a-21st-century-national-security-strategy>
- Simbar, Reza. Fasihi Moghadam Lakani, Samereh (2021). “Changes in the Balance of International Power in the Light of China's Artificial Intelligence”. *Journal of World Sociopolitical Studies*, Vol. 5, No. 4
- Struye, Tanguy de Swielande (2019). *American Leadership and Grand Strategy in an Age of Complexity*. Brussels: Egmont Royal Institute for International Relations
- Tata, Samir (2022). *Reflections on Grand Strategy: The Great Powers in the Twenty-first Century*. Springer Nature Singapore Pte Ltd
- “US Trade representative” (2022). Retrieved from <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/reports-and-publications/2022>
- Venkatshamy, Krishnappa et al. (2012). *Grand strategy for India 2020 and beyond*. IDSA, New Delhi, Pentagon security International
- “Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic belt and 21st-Century Maritime Silk Road” (March 2015). Issued by the *National Development and Reform Commission, Ministry of Foreign Affairs, and Ministry of Commerce of the People's Republic of China, with State Council authorization*

Xi Jinping (May 14, 2017). "Work Together to Build the Silk Road Economic Belt and the 21st Century Maritime Silk Road". Speech by President of the People's Republic of China at the Opening Ceremony of the Belt and Road Forum for International Cooperation. Retrieved from

<http://2017.beltandroadforum.org/english/n100/2018/0306/c25-1038.html>

Xi Jinping (September 8, 2013). "Speech by President of the People's Republic of China at Nazarbayev University". Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, Retrieved from

https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/3755_666062/2013zt/xjpfwzysiesgjt_fhshzzfh_665686/201309/t20130913_707073.html

Zakaria, F. (2011). *The post-American world: Release 2.0*. NY: W. W. Norton & Company

Zhao S. (2008). *China and the United States: Cooperation and Competition in Northeast Asia*. NY: Palgrave Macmillan